

ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА

О.В.Лазарева, кандидат економічних наук
Чорноморський державний університет ім.П.Могили

В статті обґрунтовується важливість формування продовольчої безпеки України як пріоритетного напрямку розвитку аграрного сектора економіки. Розкрито основні тенденції вектора продовольчої безпеки на загальнодержавному рівні. Розглядаються умови формування ефективного ринку продовольства.

Ключові слова: продовольча безпека, аграрний сектор, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Соціально-економічна безпека України, її суверенітет, конкурентоспроможність аграрного сектора визначається насамперед рівнем продовольчої безпеки. Тільки аграрний сектор, як складова національної економіки, здатний задовольнити населення України продовольством. Тому його розвиток завжди був у центрі уваги суспільства і його інституту - держави, оскільки він формує 17 відсотків валового внутрішнього продукту та близько 60 відсотків фонду споживання населення.

Стан вивчення проблеми. Окремі аспекти продовольчої безпеки України розглядаються у роботах таких вчених, як А.Даниленко, М.Долішній, Я.Жаліло, В.Месель-Веселяк, П.Саблук та ін. Завдяки їх дослідженням сформовано основні наукові положення, спрямовані на підвищення продовольчої безпеки країни і її регіонів.

Але ситуація, що склалася в сільськогосподарському виробництві, потребує нових нетрадиційних підходів до її розв'язання, які б передбачали формування продовольчої безпеки як пріоритетного напрямку розвитку аграрного сектора економіки.

Саме тому спроби посилити методологічні положення формування продовольчої безпеки і представляють актуальність даного дослідження.

Завдання і методика досліджень. Метою роботи є поглиблення та узагальнення теоретико-методичних аспектів формування продовольчої безпеки в контексті розвитку аграрного сектору.

Методологічну основу проведеного дослідження склали наукові праці вітчизняних вчених, присвячені проблемам розвитку аграрного сектору економіки, та статистичні матеріали, опубліковані в періодичних наукових виданнях. Методика дослідження базується на використанні монографічного та статистичного методів, методу системно-структурного аналізу й наукового узагальнення.

Результати досліджень. В аграрному секторі економіки формується основна частина продовольчих ресурсів і майже 75% роздрібного товарообігу, що визначає рівень продовольчої безпеки країни, яка передбачає забезпечення населення країни повноцінними продуктами харчування.

Продовольча безпека залежить від стану національного агропромислового комплексу та його підтримки державою. Проте затяжний кризовий стан у галузі агропромислового комплексу, зумовлений відсутністю державної аграрної політики, став причиною погіршення забезпечення населення продуктами харчування, створивши соціальну напругу в суспільстві. Вищезгадана криза аграрного сектору перш за все пояснюється макроекономічними факторами і позначається на всіх галузях економіки.

У зв'язку з цим, розвиток аграрного сектору має здійснюватись на основі таких принципів, методів та форм господарської діяльності, які за умови кризової ситуації можуть забезпечити продовольчу безпеку. Звернемо увагу, що сучасна аграрна наука зробила певні кроки у формуванні наукових основ функціонування сучасної аграрної політики, стратегічні напрями здійснення аграрної реформи, комплекс конкретних заходів, спрямованих на прискорення виходу сільськогосподарського виробництва з кризового стану, які детально викладені в Державній цільовій програмі розвитку українського

села на період до 2015 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [1].

Проте через відсутність науково обгрунтованого механізму запровадження цих заходів реформа у сільському господарстві не забезпечила позитивних результатів, а навпаки, поглибила його кризу. Розглядаючи питання розвитку аграрного сектора в динаміці, зазначимо, що з 1990 по 1999 роки виробництво валової продукції сільського господарства зменшилось в 2,1 раза, в тому числі продукції рослинництва – в 1,9 раза, тваринництва – в 2,2 раза [2]. Такий спад виробництва став особливо загрозливим для гарантування продовольчої безпеки країни.

Разом з тим, якщо у 2000-2006 роках спостерігалась певна стабілізація нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, то за досліджуваний період показники економічної ефективності виробництва знизилась. Так, якщо у 2001 році сільськогосподарські підприємства отримали прибуток у розмірі 2,2 млрд грн при рівні рентабельності 18,3%, то у 2002 – відповідно 0,6 млрд і 4,9%; у 2003 – 1,5 млрд грн і 12,6%; у 2004 – 1,3 млрд грн і 8,1%; у 2005 – 1,25 млрд грн і 6,8%; у 2006 році - 0,6 млрд грн і 2,8% [3]. У 2007 році прибуток вже склав 6,2 млрд грн при рівні рентабельності 19,3% [4], що пояснюється частково інфляційними процесами та підвищенням цін на продукцію сільського господарства (табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що в 2007 році виробництво продукції сільського господарства зменшилось порівняно з попереднім роком на 5,6%, проте завдяки зміні структури виробництва та збільшенню товарності сільськогосподарської продукції забезпечено приріст виробництва продуктів харчування на 10%. В цілому за досліджуваний період спостерігається підвищення індексу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, причиною чого певною мірою є подорожчання вартості використання виробничих ресурсів (палива, добрив, запасних частин), послуг сторонніх організацій

та інших затрат, які є складовими собівартості продукції. При цьому в 2003 та 2007 роках темпи росту цін на продукцію аграрного сектора випереджали темпи росту витрат на виробництво продукції, чим і пояснюється отримання в зазначених роках рентабельності на рівні 12,6 та 19,3% відповідно.

Таблиця 1

Індекси, що характеризують забезпеченість продуктами харчування, % до попереднього року*

Показники	Роки						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Індекси виробництва продукції сільського господарства	110,4	101,1	90,0	119,7	99,9	102,5	94,4
Індекси виробництва продуктів харчування	118,2	108,4	120,0	112,4	113,7	110,0	110,0
Індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції	111,3	102,5	112,0	119,8	120,9	124,4	124,3
Індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції	105,0	86,6	120,6	105,7	108,1	102,4	138,0
Індекс витрат населення на продукти харчування	98,9	110,6	115,5	123,8	138,0	116,5	125,9

*Складено автором за даними [4, 5]

Але враховуючи, що темпи росту цін перевищують темпи росту витрат населення на продукти харчування саме в 2003 та 2007 роках, то можна зробити висновок, що реальна оплата праці та соціальні виплати не випереджають темпи росту цін, що в кінцевому підсумку негативно впливає на стан продовольчої безпеки країни. Це означає, що проблема забезпечення населення країни повноцінними продуктами харчування потребує невідкладного розв'язання - з одного боку, а з іншого – обсяги споживання продовольства не відповідають його раціональній нормі (табл. 2).

Аналіз даних табл. 2 свідчить, що в період з 2001 по 2007 роки спостерігається тенденція до збільшення обсягів спожи-

вання населенням основних продуктів харчування за майже всіма їх видами. Дефіцит складає лише споживання картоплі та хліба відповідно на 6,5 та на 10,6%. Порівняльний аналіз обсягів споживання продукції сільського господарства в 2007 році із 2006 роком свідчить, що дефіцит складав за такими видами продукції, як молоко та молочні продукти, картопля, овочі та баштанні, хліб і хлібні продукти відповідно на 4,4%, 2,0, 6,8 та 5,8%.

Таблиця 2

Рівень споживання населенням України основних продуктів споживання (на 1 особу) в рік, кг*

Види продуктів	Раціональна норма	Роки						2007 р. у% до		
		2001	2002	2003	2005	2006	2007	2001	2006	норми
М'ясо і м'ясопродукти	80	31,1	32,6	34,5	39	42	45,7	146,9	108,8	57,1
Молоко і молочні продукти	380	205,2	225,3	226,4	226	235	224,6	109,5	95,6	59,1
Яйця, шт.	290	180	209	214	238	250	252	140,0	100,8	86,9
Риба і рибопродукти	20	11,0	11,7	11,3	14	15	15,3	139,1	102,0	76,5
Цукор	38	39,5	36,1	36,4	38	39	40,0	101,3	102,6	105,3
Олія та інші рослинні жири	13	10,0	10,7	11,3	14	14	14,3	143,0	102,1	110,0
Картопля	124	139,5	132,8	138,0	136	133	130,4	93,5	98,0	105,2
Овочі та баштанні	161	104,8	108,0	113,6	120	127	118,4	113,0	93,2	73,5
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	26,4	28,5	33,0	37	33	42,1	159,5	127,6	46,8
Хліб і хлібні продукти	101	129,6	131,2	124,5	124	123	115,9	89,4	94,2	114,8

*Складено автором за даними [3; 6; 7]

Оцінка динаміки споживання основних продуктів харчування показує, що ситуація, яка склалася в аграрному секторі, призвела до зменшення споживання більш як удвічі, порівняно з науково обґрунтованими фізіологічними нормами харчу-

вання, хоча оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає його раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці. Проте в Україні у 2007 році по більшості видів продовольства фактичне споживання знаходилося нижче раціональних норм. Найбільше відставання фактичного споживання від раціонального спостерігалось по молоку і молочним продуктам – на 40,9%, м'ясу і м'ясним продуктам – на 42,9%, фруктам, ягодам, горіхам і винограду – на 53, %.

Лише за чотирма позиціями - «хліб і хлібопродукти», «картопля», «олія» та «цукор» фактичне споживання перевищило раціональну норму. Таке перевищення за зазначеними групами продовольства є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок економічно доступних продуктів.

Отже, щодо споживання продуктів харчування в розрахунку на душу населення в Україні, спостерігається не тільки кількісне скорочення обсягів споживання продукції, але і якісне погіршення їх структури, що позначається на здоров'ї людей і тривалості їх життя.

Висновок. Дослідження процесу формування продовольчої безпеки як пріоритетного напрямку розвитку аграрного сектора економіки дозволило зробити висновок, що можливості розв'язання проблеми забезпечення населення продовольством безпосередньо пов'язані з вирішенням питань в агропромисловій сфері економіки України та її регіонів.

Стратегічною метою реформування аграрного сектора України є вектор підвищення життєвого рівня населення на основі збільшення обсягів екологічнобезпечного виробництва продукції сільського господарства та продуктів харчування з неї. При цьому держава повинна здійснювати заходи щодо формування ефективного ринку продовольства, виходячи з принципу регулювання цінового паритету у сфері міжгалузевих зв'язків агропромислового комплексу.

Фактичне середньодушкове споживання продовольства населенням зросло по більшості продовольчих груп. При цьому, власні потреби у харчуванні населення України задовольняє в основному за рахунок продуктів рослинного походження (хлібопродукти та картопля), які є економічно більш доступними, ніж тваринницька продукція. Фактичне споживання молока- та м'ясопродуктів середньостатистичним українцем менше майже на 40 відсотків від раціональних норм.

Виходячи з цього, основним аргументом забезпечення продовольчої безпеки є підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, орієнтованого на виробництво суспільно-необхідної екологічнобезпечної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. — Офіц. вид. — // Економіка АПК. — 2007. — № 11. — С. 3-57. — (Нормативний документ КабМін України. Постанова).
2. Даниленко А. С. Основні напрями удосконалення земельних відносин та їх роль у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки у XXI столітті / А.С. Даниленко // Економіка АПК. — 2001. — № 4. — С. 28—32.
3. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2007. — № 12. — С. 8—14.
4. Лузан Ю. Я. Про підсумки роботи агропромислового комплексу в 2007 році та завдання на 2008 рік / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. — 2008. — № 2. — С. 3—16.
5. Дослідження стану аграрної галузі: [Електронний ресурс] / Р. О. Колібаба //Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/contral/uk/publish_article?art_id=57447.
6. Споживання продуктів харчування в середньому за місяць у розрахунку на одну особу: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Ульянченко О. В. Залежність продовольчої безпеки країни від забезпеченості аграрної сфери ресурсами / Ульянченко О. В. // Агросвіт. —2007. —№ 9. —С. 4—8.